

**ΔΙΕΘΝΕΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΑΡΤΑΣ
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ Δ/ΝΣΗ ΕΚΠ/ΣΗΣ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ - ΙΟΝΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΕΦΟΡΕΙΑ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ ΑΡΤΑΣ & ΣΥΛΛΟΓΟΣ
«ΦΙΛΟΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ & ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΑΡΤΑΣ»**

**«Η ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΟΥ
ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΩΣ
ΑΠΟΘΕΜΑ ΠΑΙΔΕΙΑΣ
ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΣΤΗ
ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ»**

ΣΥΝΔΙΟΡΓΑΝΩΣΗ ΕΠΙΜΕΛΗΤΗΡΙΟ ΑΡΤΑΣ

ΑΡΤΑ

3,4 & 5 ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ 2021

Προς
(δι)έξοδο
Πολιτισμού

Αφιερωμένο στα
200 χρόνια από την
Ελληνική Επανάσταση
1821 - 2021

ΑΙΓΙΔΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Υπουργείο Παιδείας
και Θρησκευμάτων

**ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ
ΤΟΜΟΣ II**

Α.Π. 130645/2021

ΜΕ ΤΗΝ ΣΤΗΡΙΞΗ

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΗΠΕΙΡΟΥ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
Δρ. ΧΑΜΠΗΛΟΜΑΤΗ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ

Η ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΩΣ ΑΠΟΘΕΜΑ ΠΑΙΔΕΙΑΣ
ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΣΤΗ ΣΥΓΧΡΟΝΗ
ΚΟΙΝΩΝΙΑ

ΑΡΤΑ 3-5 ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ 2021

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ

ΤΟΜΟΣ ΙΙ

ΑΡΤΑ 2022

Τίτλος :
Η ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΩΣ ΑΠΟΘΕΜΑ ΠΑΙΔΕΙΑΣ
ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΣΤΗ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ - ΤΟΜΟΣ Ι

Επιστημονική Επιμέλεια:
Δρ. ΧΑΜΠΗΛΟΜΑΤΗ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ
Εκπαιδευτικός ΠΕ02 - Διευθύντρια Διεύθυνσης Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Άρτας

Φιλολογική Επιμέλεια:
Δρ. ΚΩΣΤΑΒΑΣΙΛΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ
Εκπαιδευτικός ΠΕ02, Διευθυντής ΓΕΛ Κομποτίου

Μακέτα εξωφύλλου
ΣΑΡΛΗ ΜΑΡΙΑ
Εκπαιδευτικός ΠΕ 89.01

Ηλεκτρονική στοιχειοθεσία:
ΕΙΡΗΝΗ ΜΕΛΙΤΖΑΝΗ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΑ ΕΠΙΤΡΑΠΕΖΙΑ ΠΑΙΧΝΙΔΙΑ «ΣΕΛΕΜΝΟΣ»
ΣΑΡΑΝΤΑΠΟΡΟΥ 16 - ΠΑΤΡΑ
<http://selemnogames.eu>
email: selemnogames@gmail.com

ISBN: 978-618-86063-1-9
SET: 978-618-86063-0-2

σ.σ. 464, σχήμα 17,5 X 25 εκ.

Αγίδα

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Υπουργείο Παιδείας
και Θρησκευμάτων

Με την υποστήριξη

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΗΠΕΙΡΟΥ

Συνδιοργάνωση

ΕΠΙΜΕΛΗΤΗΡΙΟ
ΑΡΤΑΣ

Χορηγοί

Με τη στήριξη

Επιστημονική Επιτροπή του Συνεδρίου

Πρόεδρος

Δρ. Χαμπηλομάτη Παρασκευή, Φιλολόγος - Δ/ντρια Δ.Δ.Ε. Άρτας

Αντιπρόεδρος

Μπαχαράκης Θωμάς, Αναπληρωτής Διευθυντής Π.Δ.Ε. Κεντρικής Μακεδονίας

Μέλη:

Κουτσελίνη Μαίρη, ομ. Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Κύπρου, Πρόεδρος ΔΙΠΑΕ Κύπρου

Αγγελόπουλος Πέτρος, Περιφερειακός Δ/ντής Π.Δ.Ε Ιονίων Νήσων

Αναστασίου Αδάμος, Μέλος ΣΕΠ ΕΑΠ, Μεταδιδάκτορας Εκπαιδευτικής Διοίκησης – Ηγεσίας και Ψυχολογίας.

Ανδρούτσου Δέσποινα, Μέλος ΣΕΠ ΕΑΠ, Εκπαιδευτικής Διοίκησης και Ψυχολογίας.

Βαλκάνος Ευθύμιος, Καθηγητής Εκπαιδευτικής & Κοινωνικής Πολιτικής ΠΑΜΑΚ

Βάσιου Αικατερίνη, ΕΔΙΠ Σχολικής Ψυχολογίας, Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας

Βλασίδης Βλάσης, Αναπληρωτής καθηγητής, Τμήμα Βαλκανικών, Σλαβικών & Ανατολικών Σπουδών, ΠΑΜΑΚ

Βολάκης Παναγιώτης, ΣΕΕ ΠΕ70 ΠΕΚΕΣ Ηπείρου

Γκότοβος Αθανάσιος, Ομ. Καθηγητής ΦΠΨ Πανεπιστημίου Ιωαννίνων

Γκουτζιαμάνη Καλλιόπη, ΠΕ05 ΜΑ Ιστορίας Λογοτεχνίας, τέως υπότροφος ΙΚΥ

Γράψια Ειρήνη, PhD, Αποσπ. Εκπαιδευτικός ΠΕ70 Η.Π.Α

Δεσπότης Σωτήριος, Μουσικολόγος Συνθέτης Πανεπιστημίου Βιέννης

Δρακάκης Μανόλης, Επίκουρος Καθηγητής Αρχαιονομίας τμήματος Αρχαιονομίας, Βιβλιοθηκονομίας, Μουσειολογίας, Ιονίου Πανεπιστημίου

Δρογίδης Δημήτριος, ΣΕΕ ΠΕ70 ΠΕΚΕΣ Ηπείρου

Δρούγας Βασίλειος, PhD Ιατρικής, MSc Διδακτική της Φυσικής, Μεταδιδακτορικός Ερευνητής στην Νευροφυσιολογία, Εκπαιδευτικός ΠΕ04.01

Καρύδης Χρήστος, Επικ. Καθηγητής Ιόνιο Πανεπιστήμιο- Τμήμα Περιβάλλοντος

Κουμπούρη Ειρήνη, Δρ. Συγκριτικής Παιδαγωγικής, στέλεχος ΥΠΑΙΘ
Κουτσοπιάς Νικόλαος, Αναπλ. Καθηγητής Διεθνών & Ευρωπαϊκών Σπουδών
Πανεπιστημίου Μακεδονίας
Κωσταβασίλης Κωνσταντίνος, Εκπαιδευτικός ΠΕ02, Δ/ντής ΓΕΛ Κομποτίου
Μεντζέλου Παρασκευή, Αναπλ. Καθηγήτρια Μηχανικής Περιβάλλοντος ΔΠΙΑΕ
Μεταλληνός Δημήτριος, Μέλος ΕΔΙΠ τμήματος Αρχειονομίας, Βιβλιοθηκονομίας,
Μουσειολογίας Ιονίου Πανεπιστημίου
Ναούμ Μυλωνάς, Τμήμα Τουρισμού Ιονίου Πανεπιστημίου
Νικολάου Κωνσταντίνα, Βιολόγος, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων
Παπαδοπούλου Ν. Βαρβάρα, Αρχαιολόγος, Διευθύντρια Εφορείας Αρχαιοτήτων Άρτας
και Αναπληρώτρια Διευθύντρια Εφορείας Αρχαιοτήτων Ιωαννίνων
Παπακωνσταντίνου Παναγιώτης, Ομ. Καθηγητής ΦΠΨ Πανεπιστημίου Ιωαννίνων
Παππάς Θεόδωρος, Καθηγητής Αρχαίας Ελληνικής Γραμματείας
Παυλογιάννης Ονούφριος (Ακης), Μέλος ΕΔΙΠ, Ιστορία των Πολιτισμών, τμήματος
Αρχειονομίας, Βιβλιοθηκονομίας, Μουσειολογίας, Ιονίου Πανεπιστημίου
Τρύφωνας Θεόδωρος, Καθηγητής Ευφώνων Επιστημών & καινοτομίας Πανεπιστημίου
Bristol, UK

Οργανωτική Επιτροπή Συνεδρίου

Πρόεδρος

Σουτόπουλος Νικόλαος, ΣΕΕ ΠΕ70 ΠΕΚΕΣ Ηπείρου

Αντιπρόεδρος

Δρ. Χαμπηλομάτη Παρασκευή, Παιδαγωγικών - Δ/τρια Δ.Δ.Ε. Άρτας

Μέλη

Αθανασέλου Αργυρώ, Εκπαιδευτικός ΠΕ02, Msc ΕΑΕ

Αμοργιανιώτη Ειρήνη, Εκπαιδευτικός ΠΕ02, MSc

Ανταμπούφης Νικόλαος, ΟΣΕΕ - ΠΕ03 ΠΕΚΕΣ Αν. Μακεδονίας & Θράκης

Βαραγούλη Μαρία, Εκπαιδευτικός ΠΕ87.09, MSc

Βλάχος Γεώργιος, Συντονιστής Εκπαίδευσης Ν. Αφρικής

Βλάχου Σόνια, Msc Εθνολογίας του Πανεπιστημίου του Αμβούργου, υπ. διδάκτορας στο τμήμα Κοινωνιολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου Κοινωνικών και Πολιτικών Σπουδών, ΣΕΠ ν. Πρέβεζας.

Βυρώζη Βασιλική, αναπληρώτρια Προϊσταμένη εκπαιδευτικών θεμάτων Δ.Δ.Ε. Πέλλας

Γεωργίτσος Νίκος, Διευθυντής 21ου Δημοτικού Σχολείου Ιωαννίνων

Γκαρτζώνης Α. Γεώργιος, ΠΕ06, ΜΑ, Δ/τής Γυμνασίου Βουργαρελίου Άρτας

Γράψια Ειρήνη, PhD, Αποσπ. Εκπαιδευτικός ΠΕ70 Η.Π.Α

Διακογεωργίου Αρχοντούλα, ΣΕΠ Ν. Αιγαίου, Κως Δούλης Νικόλαος, ΣΕΕ ΠΕ02 ΠΕΚΕΣ Ηπείρου

Δρογίδης Δημήτριος, ΣΕΕ ΠΕ70 ΠΕΚΕΣ Ηπείρου

Γερεμτζές Δημήτριος, Αναπληρωτής Διευθυντής Δ.Δ.Ε. Πέλλας

Ζαντραβέλη Βαρβάρα, MEd, Διευθύντρια 4ου Γυμνασίου Πρέβεζας- Πρέσβειρα eTwinning Ambassador

Ζαχαρέλος Ιωάννης, Προϊστάμενος Εκπαιδευτικών Θεμάτων Δ.Δ.Ε. Άρτας

Θεοδώρου Κυριακή, Εκπαιδευτικός ΠΕ88, MSc, Υπεύθυνη Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης Δ.Δ.Ε. Άρτας

Καραγιάννη Ευφημία, ΠΕ06, Διευθύντρια Γυμνασίου Πέτα, Med in TESOL

Καράμηνος Ιγνάτιος, ΟΣΕΕ ΠΕ70 3ο ΠΕΚΕΣ Αττικής

Κατσανάκης Απόστολος, Προϊστάμενος Δ.Δ.Ε. Ν. Πρέβεζας

Κουμπούρη Ειρήνη, Δρ. Συγκριτικής Παιδαγωγικής, στέλεχος ΥΠΑΙΘ
Κοτσίνης Γεώργιος, Προϊστάμενος Δ.Π.Ε. Ν. Θεσπρωτίας
Κοσιώρης Ευάγγελος, Προϊστάμενος Δ.Δ.Ε. Ν. Θεσπρωτίας
Κουρτίδης Απόστολος, Προϊστάμενος ΚΕΣΥ Ν. Θεσπρωτίας
Κρέκης Δημήτριος, Διευθυντής Δημοτικού Σχολείου Παρακαλάμου
Λίλλη Μόνικα, ΣΕΕ ΠΕ08 ΠΕΚΕΣ Δυτικής Ελλάδος
Μαρτίνου Σωτηρία, ΣΕΕ ΠΕ070 ΠΕΚΕΣ Κρήτης
Μελιτζάνη Ειρήνη, Πτυχιούχος Τμ. Τουριστικών Επιχειρήσεων ΤΕΙ Πάτρας, MSc στις Επιστήμες της Αγωγής, Υπ. Διδάκτωρ ΠΤΔΕ Πανεπιστημίου Πατρών
Μπακόλα Θεοδοσία, Εκπαιδευτικός ΠΕ88, MSc, 1ου ΕΠΑΛ Άρτας
Μπισκανάκη Φανή, ΣΕΕ ΠΕ11, ΠΕΚΕΣ Ηπείρου
Μόνιου Αικατερίνη, Εκπαιδευτικός Φιλολόγος-Ιστορικός 2ου ΓΕΛ Άρτας
Μότσιος Γεώργιος, Προϊστάμενος Δ.Π.Ε. Ν. Πρέβεζας
Μπέση Μαρίνα, Προϊσταμένη Δ.Π.Ε. Ν. Θεσπρωτίας
Νταμάνη Αικατερίνη, ΣΕΕ ΠΕ60 ΠΕΚΕΣ Ηπείρου
Νικολάου Κωνσταντίνα, Βιολόγος, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων
Ντούτσης Δημήτριος, Προϊστάμενος Δ.Π.Ε. Ν. Ιωαννίνων
Ξανθίδου Πηνελόπη, ΣΕΕ ΠΕ70 3ο ΠΕΚΕΣ Κεντρ. Μακεδονίας
Παπαγεωργίου Δημήτριος, Προϊστάμενος ΚΕΣΥ Ν. Πρέβεζας
Παπαδάκης Σπύρος, ΟΣΕΕ ΠΕ86 ΠΕΚΕΣ Δυτ. Ελλάδα
Παπαευσταθίου Μαρία, ΣΕΕ ΠΕ02 ΠΕΚΕΣ Ηπείρου
Παραζήσης Χρήστος, Προϊστάμενος ΚΕΣΥ Ν. Άρτας
Πρασά Χρυσή, Εκπαιδευτικός κλάδου Νηπιαγωγών ΠΕ60
Ραμουτσάκη Ιωάννα, ΣΕΕ ΠΕ02 ΠΕΚΕΣ Κρήτης
Σακελλαροπούλου Ευδοξία, Αναπλ. ΟΣΕΕ ΠΕΚΕΣ Ηπείρου
Σαλωνίτη Αγγελική, Εκπαιδευτικός ΠΕ86, MSc, 3ου ΓΕΛ Άρτας
Στούκα Νεκταρία, εκπαιδευτικός MSc, Διεύθυνσης Α/θμιας Άρτα
Τσιαμπάση Φανή, ΣΕΕ ΠΕ70 3ο ΠΕΚΕΣ Αττικής
Τάτσης Δημήτριος, MSc, Δ/ντής Δ.Ι.Ε.Κ. Άρτας
Χριστοφορίδου Καλυψώ, ΣΕΕ ΕΑΕ ΠΕΚΕΣ Ηπείρου
Χήρας Χρήστος, Εκπαιδευτικός ΠΕ86, Msc
Χρήστου Νικόλαος, Εκπαιδευτικός ΠΕ86, MSc, Δ/ντής 5ου Γ/σίου Άρτας
Ψαράδέλλης Στρατής, ΣΕΕ ΕΑ & ΕΕ 1ο & 2ο ΠΕΚΕΣ Β. Αιγαίου

Ο ελληνικός κόσμος στα Αρχεία της Βενετίας

Βέτσιος Ελευθέριος

PhD, MSc, M.Ed

*Οργανωτικός Συντονιστής Εκπαιδευτικού Έργου
του 1^{ου} ΠΕ.Κ.Ε.Σ. Κ. Μακεδονίας, κλ. ΠΕ02*

vetsios@gmail.com

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ο κρίκος που ενώνει το Βυζάντιο μετά την Άλωση της Κωνσταντινούπολης με την Ελλάδα και την Ευρώπη βρίσκεται στη Βενετία. Εκεί φυλάσσονται τα μόνα αρχεία που αφορούν τη Βενετοκρατία στην Ελλάδα αλλά και την ελληνική κοινωνία σε μια εποχή που δεν έχουμε ελληνικές πηγές. Η Βενετία αποτέλεσε για αιώνες το κέντρο μιας ισχυρής ναυτικής και εμπορικής αυτοκρατορίας και πρωταγωνίστησε στην πρώτη άλωση της Κωνσταντινούπολης (1204). Για διάφορα χρονικά διαστήματα έθεσε υπό την κυριαρχία της περιοχές του ελλαδικού χώρου (Κρήτη, Επτάνησα, Πελοπόννησο, Εύβοια κ.τ.λ.), κάποιες από τις οποίες κράτησε έως την κατάλυσή της από τον Ναπολέοντα το 1797. Το ιδιότυπο αριστοκρατικό πολίτευμα της Βενετίας υποστηρίχθηκε από ισχυρή γραφειοκρατία και αποτελεσματική αρχειακή οργάνωση. Τα αρχεία των κύριων αρχών του κράτους φυλάσσονταν στην έδρα της κυβέρνησης και κατοικία του δόγη, στο Palazzo Ducale στην πλατεία του Αγίου Μάρκου και στα παρακείμενα κτήρια, ενώ αυτά των οικονομικών κυρίως οργάνων στην καρδιά του εμπορικού κέντρου της πόλης, στο Rialto. Στην πόλη της Βενετίας, έγγραφα της βενετικής περιόδου του ελληνικού χώρου σώζονται στο Κρατικό Αρχείο της Βενετίας (Archivio di Stato di Venezia) στη Μαρκιανή Βιβλιοθήκη (Biblioteca Nazionale Marciana), στο Museo Civico Correr και επίσης στη Βιβλιοθήκη Querini Stampalia. Επιπλέον, μεγάλο αρχείο που αφορά κυρίως την ιστορία της σπουδαίας ελληνικής κοινότητας της Βενετίας από τον 15ο αιώνα ως και τον 19ο φυλάσσεται στις αρχειακές συλλογές του Ελληνικού Ινστιτούτου Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Σπουδών Βενετίας, του πλέον εξειδικευμένου ελληνικού

επιστημονικού ιδρύματος για την έρευνα και τη μελέτη του βενετοκρατούμενου ελληνισμού. Στην παρούσα ανακοίνωση θα ασχοληθούμε με τα αρχεία της Βενετίας, προσπαθώντας να ιχνηλατήσουμε την παρουσία του ελληνισμού στο αρχαιακό τους υλικό.

Λέξεις κλειδιά: Ελληνικός κόσμος, Αρχεία Βενετίας

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η ανυπαρξία για τέσσερις αιώνες ελληνικού κράτους, οι καταστροφές που υπέστησαν οι διάφορες αρχαιακές συλλογές του τόπου μας και ο ρόλος που έπαιξαν στην ιστορία της χώρας μας οι ξένες δυνάμεις προβάλλουν τη σημασία των ευρωπαϊκών αρχείων για τη γνώση της Ιστορίας των Νεότερων Χρόνων. Για κάποιες μάλιστα εποχές της περιόδου αυτής, ειδικά για τις παλαιότερες, τα ευρωπαϊκά αρχεία είναι οι σχεδόν μοναδικές πηγές μας.

Πολλά αρχεία υπάρχουν στις ευρωπαϊκές χώρες. Πλούσια και οργανωμένα τα περισσότερα, διακρίνονται σε κρατικά και σε ιδιωτικά. Τα κρατικά πάλι διακρίνονται σε εθνικά, που συνήθως εδρεύουν στην πρωτεύουσα κάθε σύγχρονου κράτους και περιέχουν το γενικότερο υλικό, και σε τοπικά. Όλα σχεδόν τα αρχεία της Δυτικής Ευρώπης εκδίδουν καταλόγους, οδηγούς, βοηθήματα και ευρετήρια του υλικού τους. Τα βιβλία αυτά επιτρέπουν από μακριά μια πρώτη γνωριμία με κάθε συγκεκριμένο αρχείο. Είναι έτσι δυνατός ο κατατοπισμός στο περιεχόμενό του με τη χρησιμοποίηση της σχετικής βιβλιογραφίας καταλόγων και ευρετηρίων, χωρίς δαπανηρά ταξίδια και επιτόπια προσωπική αναδίφηση. Μερικά βοηθήματα είναι μάλιστα τόσο αναλυτικά, ώστε μπορεί ο ενδιαφερόμενος ερευνητής να επισημάνει τα έγγραφα του θέματός του και να τα προμηθευτεί με αλληλογραφία σε φωτοαντίγραφα ή μικροφίλμ. Αυτή όμως η μέθοδος προμήθειας του πρωτογενούς υλικού δεν παρέχει στον ιστοριοδίφη τη χαρά της προσωπικής έρευνας ούτε είναι δυνατόν να καλύψει μια συνθετική ιστορική εργασία. Άλλωστε και το διαδίκτυο δεν περιέχει στις ιστοσελίδες του πλήρη εικόνα των αρχαιακών εγγράφων, ώστε να μπορεί ο χρήστης του να αρκестεί σ' αυτό, όταν επιχειρεί ερευνητική εργασία.

Τα αρχεία δεν οργανώθηκαν απ' αρχής για να βοηθήσουν την ιστορική έρευνα. Σκοπός τους ήταν να ικανοποιήσουν διοικητικές και πρακτικές γενικά ανάγκες, όπως εξασφάλιση και παροχή αποδείξεων για προσφερθείσες υπηρεσίες και για τίτλους κυριότητας ή ευγενούς καταγωγής, αποθήκευση επίσημων συνθηκών, συμφωνιών, συμβάσεων για μελλοντική χρήση και απομνημονευματική καταγραφή γεγονότων. Όταν δινόταν ευκαιρία, όλα αυτά θα μπορούσαν να ανασυρθούν από το παρελθόν και να χρησιμοποιηθούν κατάλληλα για τις περιστάσεις. Άρα τα αρχεία δεν ήταν πηγές φιλολογικών ή αφηγηματικών κειμένων, αλλά ευρετήρια νομικών, πολιτικών ή παρεμφερούς σημασίας τεκμηρίων. Κατά συνέπεια, ο ερευνητής των αρχείων πρέπει να κινείται με βάση αυτή τη νοοτροπία, αν θέλει μέσα σε πολυάριθμα ντοκουμέντα να εντοπίσει τα επιθυμητά έγγραφα (Μπάγιας, 1998, 1999· Ψαράς, 2001).

Στην παρούσα ανακοίνωση θα ασχοληθούμε με τα αρχεία της Βενετίας, προσπαθώντας να ιχνηλατήσουμε την παρουσία του ελληνισμού στο αρχαιακό του υλικό. Η Βενετία αποτέλεσε για αιώνες το κέντρο μιας ισχυρής ναυτικής και εμπορικής αυτοκρατορίας και πρωταγωνίστησε στην πρώτη άλωση της Κωνσταντινούπολης (1204). Για διάφορα χρονικά διαστήματα έθεσε υπό την κυριαρχία της περιοχές του ελλαδικού

χώρου (Κρήτη, Επτάνησα, Πελοπόννησο, Εύβοια κ.τ.λ.), κάποιες από τις οποίες κράτησε έως την κατάλυσή της από τον Ναπολέοντα το 1797. Το ιδιότυπο αριστοκρατικό πολίτευμα της Βενετίας υποστηρίχθηκε από ισχυρή γραφειοκρατία και αποτελεσματική αρχειακή οργάνωση. Τα αρχεία των κύριων αρχών του κράτους φυλάσσονταν στην έδρα της κυβέρνησης και κατοικία του δόγη, στο Palazzo Ducale στην πλατεία του Αγίου Μάρκου και στα παρακείμενα κτήρια, ενώ αυτά των οικονομικών κυρίως οργάνων στην καρδιά του εμπορικού κέντρου της πόλης, στο Rialto (Μάλλιαρης, 2009· Γιαννακόπουλος & Μπουντούρη, 2015).

ΤΑ ΑΡΧΕΙΑ ΤΗΣ ΒΕΝΕΤΙΑΣ

Από τα ιταλικά αρχεία ξεχωρίζουν αναμφισβήτητα τα βενετικά και από αυτά το **Archivio di Stato di Venezia**. Είναι ένα από τα πλουσιότερα στον κόσμο, με 300 περίπου αίθουσες εγγράφων, με μακρόχρονη παράδοση και καλή οργάνωση. Από την εποχή της δ' σταυροφορίας (1204) η Γαληνότατη Δημοκρατία του Αγίου Μάρκου απέκτησε αποικίες στην ανατολική Μεσόγειο, που μερικές διατήρησε ως τη συνθήκη του Campoformio (1797). Έτσι, για κάποιο μεγάλο ή μικρό χρονικό διάστημα υπήρξαν βενετοκρατούμενοι πολλοί ελληνικοί τόποι: Κρήτη, Εύβοια, Κύπρος, Θεσσαλονίκη, Ναύπλιο, Άργος, Μονεμβασία, Μεθώνη, Κορώνη, Ναύπακτος, Επτάνησα, Πρέβεζα, Πάργα, Σποράδες, μερικά άλλα νησιά του Αιγαίου, όπως η Τήνος, και άλλα μέρη. Η σημασία επομένως του Κρατικού Αρχείου της Βενετίας για τους Έλληνες ερευνητές είναι ευνόητη (Ψαράς, 2001).

Το βενετικό κράτος ήταν από τα πιο οργανωμένα της εποχής του, με εξαιρετικά πολυσχιδή και γραφειοκρατική διοίκηση. Από το 1524 οι ανώτεροι αξιωματούχοι της Γαληνότατης Δημοκρατίας υποχρεώθηκαν να καταθέτουν μετά τη λήξη της θητείας τους και σε διάστημα δεκαπέντε ημερών από την άφιξή τους στη Βενετία μια γραπτή έκθεση πεπραγμένων, στην οποία θα περιέγραφαν τη συνολική κατάσταση του τόπου όπου διοίκησαν. Η υποχρέωση της υποβολής έκθεσης πεπραγμένων συμπεριλήφθηκε και στις γραπτές εντολές (*commissioni*) που λάμβαναν οι νεοεκλεγμένοι βενετοί πατρίκιοι. Η αθέτησή της συνεπαγόταν την επιβολή αυστηρού χρηματικού προστίμου (100 χρυσά δουκάτα) στους παραβάτες, που αποκλείονταν από κάθε νέα εκλογή. Σε αντίθεση με το παρελθόν, οπότε ο απολογισμός του έργου των βενετών αξιωματούχων γινόταν προφορικά ενώπιον του δόγη ή της γερουσίας, η κατάθεση γραπτών κειμένων έδινε τη δυνατότητα σχηματισμού μιας βάσης πληροφοριών, η οποία θα χρησίμευε μελλοντικά για την ενημέρωση των αξιωματούχων που επρόκειτο να αναλάβουν τις ίδιες θέσεις, καθώς και για την πληροφόρηση των διοικητικών υπηρεσιών της μητρόπολης, όταν θα αποφάσιζαν για ζητήματα που αφορούσαν τις κτήσεις (Παγκράτης, 2008).

Τα έγγραφα των αρχείων των βενετικών υπηρεσιών μπορούν να χωριστούν σε τρεις περιόδους: 1) πριν από το 1797, 2) από το 1797 ως το 1815 και 3) μετά το 1815. Για την ελληνική Ιστορία πάντως σημαντικότερα είναι τα έγγραφα της πρώτης περιόδου, αυτής που ορίζει την Ιστορία της βενετοκρατίας.

Όταν καταλύθηκε η Δημοκρατία του Αγίου Μάρκου (1797), τα αρχεία των υπηρεσιών συγκεντρώθηκαν στο μοναστήρι των Frari, που αποτέλεσε το σημερινό Κρατικό Αρχείο της Βενετίας. Στο αρχείο αυτό υπάρχει, όπως είναι ευνόητο, πλουσιότατο υλικό για την ελληνική ιστορία, όχι μόνο των βενετοκρατούμενων περιοχών, αλλά και

των τουρκοκρατούμενων. Ακόμη, επειδή οι Βενετοί φρόντιζαν να παίρνουν μαζί τους στη μητρόπολη τα αρχεία των κτήσεων που εγκατέλειπαν, σώθηκαν στη Βενετία το Archivio del Duca di Candia (Αρχείο του Δούκα της Κρήτης) και ένα μεγάλο τμήμα από το Αρχείο της β' βενετοκρατίας στην Πελοπόννησο (1685-1715), κυρίως το Archivio Grimani.

Στη Βενετία βρίσκονται τα αντίγραφα των εντολών που έστειλε η μητρόπολη στις κτήσεις. Εκεί υπάρχουν και τα πρωτότυπα έγγραφα, δηλαδή αναφορές, εκθέσεις, απογραφές κ.ά., που οι διοικητές των αποικιών έστελναν στο κέντρο. Ο συνδυασμός αυτού του υλικού με τα έγγραφα που υπάρχουν σε αντίστοιχα αρχεία στην Ελλάδα (κυρίως στα Επτάνησα) προσφέρει τη δυνατότητα στον ερευνητή να μελετήσει επαρκώς την Ιστορία της βενετοκρατίας (Ψαράς, 2001).

Οι αρχειακές σειρές του **Archivio di Stato di Venezia (ASV)** που ενδιαφέρουν περισσότερο τον Έλληνα ερευνητή είναι: 1) Σύγκλητος, Συμβούλιο των Κλητών (Senato, Consiglio dei Rogati ή Consiglio dei Pregadi, 1291-1797): Οι αρμοδιότητες του συμβουλίου της Συγκλήτου έχουν σχέση με το εμπόριο, τις συναλλαγές, την ναυσιπλοΐα, και ως εκ τούτου με την ενοικίαση, το ναύλο, την κατασκευή και τον εξοπλισμό των γαλερών, καθώς και τους πλόες τους. Σε αυτές τις αρμοδιότητες προστίθενται, σταδιακά και άλλες, οπότε, κατά τον 16ο αι., το συμβούλιο της Συγκλήτου εξελίσσεται σε όργανο που ασκεί εξουσία στο νομοθετικό, πολιτικό, διπλωματικό, διοικητικό και στρατιωτικό πεδίο τόσο στη μητρόπολη όσο και στις «κτήσεις της θάλασσας» (stato da mar) και στις «κτήσεις της στερεάς» (stato da terra). Η καταχώριση των αποφάσεων (deliberazioni) του συμβουλίου της Συγκλήτου σε βιβλία-πρωτόκολλα (registri) αρχίζει συστηματικά από το έτος 1291 και καλύπτει όλο το χρονικό διάστημα μέχρι την πτώση της γαληνοτάτης δημοκρατίας. Από τις σχετικές αρχειακές σειρές αναφέρονται εδώ οι σειρές (registri και αντίστοιχες filze): Deliberazioni miste, Deliberazioni mar (για τις κτήσεις στη Δαλματία, την Ιστρία και την ανατολική Μεσόγειο) και Deliberazioni segrete-rettori. Στη σειρά Deliberazioni mar είναι καταχωρισμένες και οι αποφάσεις που αφορούν αιτήματα (capitoli) των υπηκόων. Στη σειρά Dispacci φυλάσσονται οι καθημερινές υπηρεσιακές επιστολές που οι βενετοί δημόσιοι λειτουργοί ήταν υποχρεωμένοι να αποστέλλουν στην κεντρική διοίκηση· οι υπηρεσιακές αυτές επιστολές ήταν και είναι αρχειοθετημένες σύμφωνα με την γεωγραφική θέση των βενετικών διοικήσεων (reggimenti). Στο συμβούλιο της Συγκλήτου αναφέρονται και οι προνοητές των ηπειρωτικών και των θαλασσιών κτήσεων (Provveditori da terra e da mar), 2) Συμβούλιο των δέκα (Consiglio dei dieci, 1310-1797): Το Συμβούλιο των δέκα, από τα μέσα του 14ου αι., έχει κύρια αρμοδιότητα την εξέταση τυχόν συνομοσιών εναντίον του κράτους. Ιδιαίτερα κατά τον 16ο αι., η παρέμβαση των μελών του Συμβουλίου των δέκα στα πολιτικά και διοικητικά δρώμενα είναι αυστηρή και καθοριστική. Οι αποφάσεις του σώματος (parti) καταγράφονται σε registri στις αρχειακές σειρές: Deliberazioni miste (1315-1331, 1334-1335, 1363-1524), η οποία στη συνέχεια διακρίνεται σε Parti comuni (1525-1795), Parti segrete (1525-1678 και 1703-1717), Parti per biave (1558-1579) και Parti criminali (1502-1795). Το Συμβούλιο των δέκα εκλέγει, κάθε μήνα, τρία από τα μέλη του ως επικεφαλής του σώματος (Capi del Consiglio dei dieci), στο αρχείο των οποίων απόκεινται βιβλία-πρωτόκολλα με τις αποφάσεις του σώματος (Notatorio), φάκελοι με τις υπηρεσιακές επιστολές των βενετών δημοσίων λειτουργών (lettere-dispacci), φάκελοι με έγγραφα που αφορούν τους εξόριστους, και φάκελοι δικογραφιών (processi e carte criminali) του 18ου αι., 3) Κολλέγιο των Σοφών, Ολομέλεια του Κολλεγίου (Collegio dei

Savii, Pien Collegio): Τα μέλη του σώματος, σε κοινή συνεδρία με την Signoria, απαρτίζουν την Ολομέλεια του Κολλεγίου. Στο αρχείο του Κολλεγίου απόκεινται: Notatorio (βιβλία-πρωτόκολλα με τις αποφάσεις του σώματος), Suppliche (διάφορες αιτήσεις), Relazioni (εκθέσεις), 4) Pronveditori (προνοητές): Προνοητές της ξηράς και της θάλασσας (Pronveditori da terra e da mar, 1500-1797): Στο αρχείο των προνοητών των ηπειρωτικών και των θαλασσιών κτήσεων, φυλάσσονται επιστολές (lettere-dispacci) από τον 16ο αι. και εξής. - Προνοητές επί της υγείας (Pronveditori sopra sanità, 1486-1797): Στο αρχείο των προνοητών επί της υγείας φυλάσσεται η αλληλογραφία των προνοητών με τους επικεφαλής (priori) των λοιμοκαθαρητηρίων, προτάσεις και σχέδια για κατασκευές και επεκτάσεις των κτηριακών εγκαταστάσεων, νεκρολόγια - Προνοητές επί των δημοσίων οχυρώσεων (Pronveditori alle fortezze pubbliche, 1542- 1797): Στο αρχείο τους απόκεινται αποφάσεις (decreti και terminazion), σχέδια (αρχιτεκτονικά και τοπογραφικά) των φρουρίων και σχετικές εκθέσεις των έργων - Προνοητές επί των φεούδων (Pronveditori sopra feudi, 1587-1797): Στο αρχείο τους έχουν συγκεντρωθεί έγγραφα που αφορούν προνομιακές παραχωρήσεις τίτλων προς κατέχοντες μεγάλη γαιοκτησία έναντι υπηρεσιών, 5) Βάιλος Κωνσταντινούπολης (Bailo di Constantinopoli, 1540-1797): Οι δικαιοδοσίες του βαίλου αφορούν τις πολιτικές σχέσεις, τις οικονομικές και εμπορικές δραστηριότητες των βενετών υπηκόων, 6) Αρχείο βενετών νοταρίων (Archivio notarile, 1038-1800 περ.): Τα αρχεία των βενετών συμβολαιογράφων είναι κατατιθέμενα στην Cancelleria inferiore και διακρίνονται στις σειρές: Notai (1038-1544), Miscellanea (1208-1827), Notai di Venezia, Atti (1361-1829), Notai di Venezia, Testamenti (1275-1808), 7) Αρχείο του δούκα της Κρήτης (Archivio del duca di Candia, 13ος αι.-1669): Με τον τίτλο Archivio del duca di Candia απόκεινται σήμερα στο Κρατικό Αρχείο της Βενετίας τα έγγραφα που εκδόθηκαν από τις βενετικές αρχές της Κρήτης στη διάρκεια της βενετικής κυριαρχίας στο νησί. Το υλικό μεταφέρθηκε στη Βενετία από τον Χάνδακα μετά την παράδοση της Κρήτης στους Οθωμανούς (1669). Περιλαμβάνει τις σειρές: Capitulare cretense, Catasticum ecclesiarum et monasterium comunis, Ducali e lettere ricevute (εισερχόμενα έγγραφα), Missive e responsive (εξερχόμενα έγγραφα), Libri banorum (διαταγές και αποφάσεις), Atti antichi και Libri actorum II (έγγραφα διοικητικών και δικαστικών σωμάτων), Libri clamorum (δημοσιοποιήσεις για την πώληση αγαθών σε δημόσιο πλειστηριασμό), Libri-«quaderni» sententiarum I και II, Memoriali I και II, Notarella, (αποφάσεις επί πολιτικών και ποινικών υποθέσεων), βιβλία γεννήσεων των τέκνων των μελών του Μεγάλου Συμβουλίου της Βενετίας, βιβλία καταχώρισης των προικίων περιουσιακών στοιχείων κ. ά. Σημαντικό για τη μελέτη της ιστορίας της βενετοκρατούμενης Κρήτης είναι το νοταριακό αρχείο (Notai di Candia) που αποτελείται από 305 κατάστιχα και προέρχεται αποκλειστικά από την ανατολική Κρήτη, 8) Archivio Grimani (Αρχείο Grimani): Το Αρχείο Grimani παρουσιάζει μεγάλο ενδιαφέρον για πολλά πελοποννησιακά θέματα, ιδίως με τα κτηματολογικά του κατάστιχα (cadastri), 9) Πέντε Σοφοί επί του εμπορίου (Cinque Savi alla mercanzia, 1540-1797): Στο αρχείο τους φυλάσσεται σύμμεικτο αρχειακό υλικό που αφορά την εμπορική δραστηριότητα των υπηκόων της βενετικής πολιτείας, καθώς και τα προξενεία των Γάλλων, Αγγλων, Ισπανών, Μαλτέζων, Ολλανδών κ. ά., 10) Πρόξενος στην Κύπρο (Console a Cipro 1714-1797): Το αρχείο του βενετικού προξενείου στην Κύπρο περιέχει έγγραφα σχετικά με τις αρμοδιότητες του προξένου, καθώς και με τον έλεγχο της ναυσιπλοΐας και του εμπορίου, 11) Avogaria di comun (1309-1797): Στο δεύτερο μισό

του 13ου αι. δημιουργείται η Avogaria di comun, με αρμοδιότητα την υπεράσπιση των συμφερόντων του dominium σε θέματα δημοσίου και ιδιωτικού δικαίου. Κατά τα μέσα του 14ου αι., το σώμα της Avogaria di comun διαχωρίζεται σε δύο γραφεία: de intus, για τα θέματα που αφορούν την Dominante και de foris, για τα θέματα που αφορούν το stato που με τη σειρά του διαχωρίζεται σε stato da mar και σε stato da terra. Στο αρχείο απόκειται βιβλία-πρωτόκολλα με καταχώριση των αποφάσεων του σώματος (Notatorio), φάκελοι δικογραφιών των πολιτικών υποθέσεων (Miscellanea civil), φάκελοι δικογραφιών των ποινικών υποθέσεων (Miscellanea penal), τεύχη με περιλήψεις των ποινικών υποθέσεων και φάκελοι δικογραφιών που εισάγονταν προς συζήτηση στο σώμα μετά από έφεση (Raspe), φάκελοι δικογραφιών (Cariche da mar-Processi). Επίσης στο αρχείο φυλάσσονται φάκελοι σχετικά με την πιστοποίηση της αστικής κατάστασης και τους τίτλους ευγενείας των μελών του Μεγάλου Συμβουλίου και σχετικές δικογραφίες (Processi di nobiltà), καθώς και η Χρυσή βίβλος (Libro d'oro), όπου είναι καταχωρισμένα τα ονόματα των ευγενών, 12) Σύνδικοι και ανακριτές στη «Στερέα» και την Ανατολή (Sindici et inquisitori in terraferma e Levante, 1558-1797): Ανά διετία, αποστέλλονται σε όλες τις κτήσεις δύο (ενίοτε και τρεις) σύνδικοι και ανακριτές, οι οποίοι ελέγχουν τις τοπικές βενετικές διοικήσεις. Στο αρχείο φυλάσσονται υπομνήματα-αναφορές (scritturedisparci replicati), δικαστικές αποφάσεις (sentenze), καταστιχώσεις (catastici), διαταγές (ordini), 13) Συμβούλιο των 40 (Consiglio dei quaranta, 1342-1797): Περί το έτος 1179 δημιουργείται το δεύτερο «συνταγματικό» πολυπρόσωπο όργανο της βενετικής πολιτείας, το Συμβούλιο των σαράντα με ελεγκτικές και δικαστικές αρμοδιότητες σε δημοσιονομικά θέματα. Στο τέλος του 15ου αι., λόγω φόρτου εργασίας και πολυπλοκότητας των υποθέσεων, σταθεροποιείται η διάκριση των τριών επί μέρους γραφείων (Quarantia civil, Quarantia criminal, Quarantia civil nuova), από τα οποία μας ενδιαφέρει ιδιαίτερα το γραφείο της Quarantia criminal, στο οποίο φυλάσσονται δικογραφίες (processi) από τον 16ο αι. και εξής, που αφορούν, κυρίως, οικονομικές ατασθαλίες δημοσίων λειτουργών του βενετοκρατούμενου ελληνικού χώρου, 14) Ανακριτές του κράτους (Inquisitori di stato, 1562-1797): Ανώτατο δικαστικό όργανο σε θέματα κρατικής ασφάλειας. Στο αρχείο του σώματος απόκειται φάκελοι δικογραφιών, φάκελοι με θέματα εκκλησιαστικής φύσεως, επιστολές των προνοητών κ. ά. 15) Σύμβουλοι επί του δικαίου (Consultori in jure, 1606-1797): Το αρχείο περιέχει τις αναφορές-γνωματεύσεις βενετών νομομαθών συμβούλων της βενετικής πολιτείας σχετικά με εκκλησιαστικά και δογματικά θέματα και ιδιαίτερα με τις σχέσεις μεταξύ Βενετίας και Βατικανού και Βενετίας και ορθοδόξων πληθυσμών του stato da mar και 16) Δουκική γραμματεία (Cancelleria ducale): Η γραμματειακή οργάνωση των συμβουλίων υπάγεται στον cancellier grande και η δουκική γραμματεία αρθρώνεται σε τρεις κεντρικές γραμματείες: την Cancelleria inferiore, στην οποία φυλάσσεται το αρχείο που παράγεται από τον δόγη, στο πλαίσιο των περιορισμένων δικαιοδοσίων και αρμοδιοτήτων του, τα βιβλία περιλήψεων (libri breviarium) των νοταρίων veneta autoritate, και διαθήκες, των οποίων την εκτέλεση, σε ιδιάζουσες περιπτώσεις, αναλαμβάνουν οι Επίτροποι του Αγίου Μάρκου (Procuratori di san Marco)· την Cancelleria ducale στην οποία φυλάσσονται τα αρχεία της Signoria, του Maggior Consiglio, του Segretario alle voci, του Minor Consiglio, του Colleggio, της Quarantia και του Senato· την Cancelleria secreta στην οποία φυλάσσονται έγγραφα που χαρακτηρίζονται απόρρητα και αφορούν, συνήθως, θέματα της πολιτικής ζωής της βενετικής πολιτείας. Από τις πρώτες δεκαετίες του 12ου αι., τα κείμενα των συνθηκών

και των συμφωνιών (πολιτικών και εμπορικών) καταγράφονται, με χρονολογική σειρά, σε βιβλία-πρωτόκολλα (registri) που ονομάζονται Pacta (579-1496). Στα μέσα του 13ου αι., οι συνθήκες και οι συμφωνίες καταγράφονται στο Liber albus (αποφάσεις και συμφωνίες, των ετών 932-1342, που καθορίζουν τις σχέσεις της βενετικής πολιτείας με τα κράτη της Ανατολής) και στο Liber blancus (αποφάσεις και συμφωνίες, των ετών 840-1349, που καθορίζουν τις σχέσεις της βενετικής πολιτείας με τα κράτη της Δύσης). Παράλληλα, όλες οι συνθήκες και οι συμφωνίες καταγράφονται σε βιβλία-πρωτόκολλα που συνιστούν την αρχαιακή σειρά Registri commemoriali. Τα πρωτότυπα έγγραφα (2200 έγγραφα), σε περγαμηνή κυρίως, των ετών 908-1860, φυλάσσονται στην αρχαιακή σειρά Miscellanea atti diplomatici e privati. Στην Cancelleria secreta φυλάσσεται, επίσης, συλλογή εγγράφων, με τίτλο Documenti turchi et altri, που έχουν εκδοθεί από τη γραμματεία της Υψηλής Πύλης και αφορούν στις σχέσεις της βενετικής πολιτείας με την οθωμανική αυτοκρατορία (Κολυβά, 2010).

Εκτός από το Κρατικό Αρχείο, στη Βενετία αρχαιακό υλικό διασώζουν και άλλα ιδρύματα. Η **Biblioteca del Museo Civico Correr** (Βιβλιοθήκη του Δημοτικού Μουσείου Correr) διασώζει στο Τμήμα Χειρογράφων της έγγραφα από διάφορα ιδιωτικά αρχεία Βενετών αξιωματούχων (Museo Correr, 2021).

Η **Biblioteca Nazionale Marciana** (Εθνική Μαρκιανή Βιβλιοθήκη) που οφείλει το όνομα της στον προστάτη άγιο της πόλης Μάρκο, θεωρείται μια από τις μεγαλύτερες δημόσιες βιβλιοθήκες της Ιταλίας και είναι περίφημη για την συλλογή ελληνικών και λατινικών χειρογράφων που κατέχει. Βρίσκεται εγκατεστημένη σε ένα αναγεννησιακό κτήριο της πλατείας Αγίου Μάρκου. Η ανέγερσή της ξεκίνησε το 1536 από τον αρχιτέκτονα και γλύπτη Τζάκοπο Σανσοβίνο, συνεχίστηκε μετά τον θάνατο του τελευταίου από τον Βιτσέντζο Σκαμότσι και αποπερατώθηκε το 1582. Το εσωτερικό του διακοσμήθηκε από μεγάλους καλλιτέχνες της Βενετικής Σχολής. Από το 1362, ο ποιητής Πετράρχης είχε ήδη προτείνει την ίδρυση μιας δημόσιας βιβλιοθήκης στη Βενετία και προς το σκοπό αυτό κληροδότησε στην πόλη την προσωπική του συλλογή βιβλίων. Μεταξύ των ετών 1500 και 1700 στην συλλογή του Καρδινάλιου Βησσαρίωνος, την οποία είχε κληροδοτήσει στη Βιβλιοθήκη, προστέθηκαν οι πλούσιες βιβλιοθήκες επιφανών οικογενειών της Βενετίας (Κονταρίνι, Ρεκανάτι, Φορτσέτι, Νάνι κ.ά.), ενώ αργότερα ενσωματώθηκαν σ' αυτήν και οι βιβλιοθήκες πολλών κατηργημένων μοναστηριών. Σήμερα, στην Μαρκιανή Βιβλιοθήκη, που εμπλουτίζεται συνεχώς, βρίσκονται περίπου 13.000 κώδικες και πάνω από 1.000.000 έντυπα βιβλία, μεταξύ των οποίων 2.283 αρχέτυπα και 24.000 παλαιότυπα, καθώς και μια μεγάλη συλλογή χαρτών. Μεταξύ των χειρογράφων της Μαρκιανής Βιβλιοθήκης υπάρχουν τουλάχιστον 1.200 βυζαντινά χειρόγραφα. Μεταξύ αυτών, περίοπτη θέση κατέχουν τα δύο διάσημα χειρόγραφα της Ιλιάδος, γνωστά και ως κώδικες Venetus A και Venetus B. Στη Μαρκιανή βιβλιοθήκη τα φιλοσοφικά κείμενα αντιπροσωπεύονται από κείμενα του Πλάτωνα, του Αριστοτέλη, του Πλωτίνου, του Θεόφραστου, του Πλήθωνα, του Αλεξάνδρου του Αφροδισιέα, του Ιεροκλή, του Σιμπλίκιου. Στις αρχαιοελληνικές ποιητικές συλλογές υπάρχουν έργα των τριών τραγικών ποιητών, Αισχύλου, Σοφοκλή, Ευριπίδης, του Αριστοφάνη, το Πινδάρου και του Λυκόφωνα. Στα ιστορικά κείμενα συγκαταλέγονται έργα του Ηροδότου, του Ξενοφώντα, του Θουκυδίδη, του Πολύβιου. Υπάρχουν ιατρικές πραγματείες του Γαληνού και του Παύλου του Αιγινίτου. Διαθέτει χειρόγραφα Εκκλησιαστικής Ιστορίας του Ευσεβίου, Δογματικής Θεολογίας, της ομιλίας

του Ιωάννη του Χρυσόστομου και ένα κώδικα με Ωδές και Ψαλμούς στο οποίο υπάρχει μικρογραφία του αυτοκράτορα Βασιλείου Β'. Τέλος σε ένα μικρογραφημένο κώδικα του 11^{ου} αι υπάρχουν η Σφαίρα του Πρόκλου, τα Κυνηγητικά του Υππιανού, τα Μυστήρια των Αιγυπτίων του Ιάμβλιχου (Μαρκιανή βιβλιοθήκη της Βενετίας, 2021).

Η **Biblioteca Querini Stampalia** (Βιβλιοθήκη των Querini, δυναστών της Αστυπάλαιας) στεγάζεται στο παλάτι της οικογένειας, που είχε στην κατοχή της το νησί της Δωδεκάνησου. Η Stampalia έχει Τμήμα Χειρογράφων με αρκετές πληροφορίες ελληνικού ενδιαφέροντος (Biblioteca Querini Stampalia).

Αρχείο διαθέτει και το ίδρυμα **Fondazione Cini** στο νησάκι της Βενετίας San Giorgio Maggiore. Εκεί, εκτός από τον πλούτο του υλικού σχετικά με την Ιστορία της Τέχνης, υπάρχει και αξιόλογη μικροφιλομοθήκη με έγγραφα άλλων Αρχείων σχετικά με την ιστορία της Βενετίας.

Το **Museo Storico Navale dell' Arsenale** διαθέτει υλικό για τον περίφημο ναύσταθμο της Γαληνότητας Δημοκρατίας. Εκεί υπάρχει αρχείο και μικροφιλομοθήκη με πληροφορίες για την ιστορία του βενετικού και του ιταλικού ναυτικού, καθώς και για τους τύπους των πλοίων (galere, galeazze, vascelli κ.ά.).

Το **Ελληνικό Ινστιτούτο Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Σπουδών**, το μοναδικό ελληνικό ερευνητικό κέντρο στο εξωτερικό, ιδρύθηκε το 1951 με έδρα το μέγαρο της Φλαγγινείου Σχολής και άρχισε να λειτουργεί το 1958. Σκοπός του Ινστιτούτου είναι προαγωγή των βυζαντινών και μεταβυζαντινών σπουδών και ειδικότερα η μελέτη της ιστορίας του λατινοκρατούμενου ελληνισμού με βάση τα αρχεία της Ιταλίας, ιδιαίτερα αυτά της Βενετίας. Η έρευνα στα αρχεία και στις βιβλιοθήκες διεξάγεται κυρίως από έλληνες πτυχιούχους πανεπιστημίων, στους οποίους χορηγείται υποτροφία από την Ακαδημία Αθηνών μετά από εξετάσεις. Το Ινστιτούτο χορηγεί, επίσης, φιλοξενία σε έλληνες και ξένους ερευνητές των οποίων οι εργασίες εντάσσονται στα επιστημονικά ενδιαφέροντα του ιδρύματος. Στο περιοδικό του Ινστιτούτου «Θησαυρίσματα» δημοσιεύονται κάθε χρόνο οι καρποί των ερευνών των υποτρόφων και των φιλοξενουμένων, καθώς και μελετήματα επιστημόνων που ασχολούνται με την ιστορία των λατινοκρατούμενων ελληνικών περιοχών. Παράλληλα, έλληνες και ξένοι επιστήμονες δημοσιεύουν μονογραφίες στις εκδοτικές σειρές του Ινστιτούτου «Βιβλιοθήκη», «Ελληνολατινική Ανατολή», «Graecolatinitas Nostra. Πηγές», «Θωμάς Φλαγγίνης».

Οι εικόνες που κληροδότησε η ελληνική Κοινότητα στο Ινστιτούτο της Βενετίας, φυλάσσονται στο Μουσείο Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών εικόνων. Το Μουσείο στεγάζεται στον πρώτο όροφο της Scoletta, στο χώρο όπου ως τις αρχές του 20ού αιώνα λειτουργούσε το Νοσοκομείο της Αδελφότητας, και είναι μοναδικό στο είδος του καθώς περιλαμβάνει μερικά από τα αριστουργήματα των βυζαντινών και μεταβυζαντινών φορητών εικόνων. Στο Μουσείο εκτίθενται, επίσης, πολύτιμα χειρόγραφα και ένας πάπυρος του 6ου μ.Χ. αιώνα. Τη μουσειακή συλλογή συμπληρώνουν διάφορα κειμήλια, όπως άμφια, ζώνες και εγκόλπια μητροπολιτών Φιλαδελφείας και άλλων κληρικών, χρυσά και αργυρά αντικείμενα μικροτεχνίας καθώς και πατριαρχικά και δουκικά έγγραφα, με τα οποία είχαν επικυρωθεί τα προνόμια που κατά καιρούς είχαν παραχωρηθεί στην Αδελφότητα και την εκκλησία των Ελλήνων.

Το Ινστιτούτο διαθέτει πλουσιότετη σύγχρονη βιβλιοθήκη. Ο πυρήνας γύρω από τον οποίο οργανώθηκε είναι η λεγόμενη παλαιά βιβλιοθήκη, όσα δηλαδή βιβλία είχαν απομείνει από την πλούσια βιβλιοθήκη της Φλαγγινείου Σχολής. Επρόκειτο για

2000 περίπου βιβλία, τυπωμένα κυρίως στα ελληνικά τυπογραφεία της Βενετίας από το 16ο έως το 18ο αιώνα. Τα τελευταία πενήντα χρόνια αποκτήθηκαν περισσότερα από 25.000 βιβλία και παράλληλα πολυάριθμες σειρές ελληνικών και ξένων περιοδικών. Στη βιβλιοθήκη φυλάσσεται, επίσης, σημαντική συλλογή 46 χειρογράφων. Από αυτά τα 41 είναι ελληνικά, χρονολογημένα από το 13ο έως το 19ο αιώνα, 4 ιταλικά και 1 σλαβικό του 18ου αιώνα.

Το Αρχείο του Ελληνικού Ινστιτούτου Βενετίας συνιστά ένα από τα πολυτιμότερα πολιτιστικά αγαθά που απόκειται στο ίδρυμα. Πρόκειται για αρχαιακά τεκμήρια που χρονολογούνται από το 1498 έως το 1954 και αφορούν την ιστορία της ελληνικής Αδελφότητας στην πόλη των τεναγών αλλά και ολόκληρου του βενετοκρατούμενου ελληνισμού. Τα χίλια περίπου κατάστιχα, οι εκατοντάδες φάκελοι και τα λυτά έγγραφα φυλάσσονται, από τις αρχές του 17ου αιώνα μέχρι σήμερα, στο μικρό δωμάτιο (camerino) δίπλα στην επιβλητική Sala del Capitolo, όπου συνεδρίαζε άλλοτε η ακμαία Αδελφότητα (Ψηφιοποιημένο Αρχείο του Ελληνικού Ινστιτούτου Βενετίας, 2021).

Η ΓΝΩΣΗ ΤΗΣ ΠΑΛΑΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

Για το ερευνητή των αρχείων της Βενετίας απαιτείται η γνώση παλαιογραφίας και αρχειονομίας και διπλωματικής. Πρέπει ο ερευνητής να είναι ιστορικός εξειδικευμένος στον χώρο της αρχειακής έρευνας. Τα έγγραφα είναι πάρα πολλές φορές τόσο δύσκολα που με πολύ κόπο τα διαβάσει κανείς. Προϋποθέτουν συγκεκριμένου τύπου γνώσεις. Όσο πιο παλιά χρονολογικά είναι τα έγγραφα, τόσο περισσότερη παλαιογραφία χρειάζεται. Τα νεότερα είναι πολλές φορές μόνο κακογραμμένα και σιγά σιγά διαβάζοντάς τα συνηθίζει τη γραφή. Πρέπει να γνωρίζει επίσης ιταλικά και λατινικά, γιατί πάρα πολλά έγγραφα είναι λατινικά γραμμένα -βέβαια λατινικά όχι του Κικέρωνα αλλά φθαρμένα λατινικά που χρησιμοποιούσαν στη διοίκηση την εποχή εκείνη. Επομένως, χρειάζονται εξειδικευμένες γνώσεις (βλ. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ). Χάρη, βέβαια, στο Ελληνικό Ινστιτούτο Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Σπουδών και στην έρευνα που έχουν κάνει οι ερευνητές, ανοίχτηκε αυτός ο κόσμος της βενετοκρατίας, ο οποίος πριν από λίγες δεκαετίες ήταν άγνωστος και κλειστός. Κυρίως άνοιξε ένα παράθυρο καινούργιο, γιατί ως πριν από μερικά χρόνια γνωρίζαμε πολύ λίγα για τη βενετοκρατία. Μιλούσαμε τότε για τους κακούς βενετούς κατακτητές και για τους έλληνες κατακτημένους που υπέφεραν, χωρίς η άποψη αυτή να ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα. Σε κάθε κυριαρχία, σε κάθε ξένη κατοχή, υπάρχουν οι οδυνηρές πλευρές της κατάκτησης. Αλλά επειδή η βενετοκρατία κράτησε πολλούς αιώνες, με την πάροδο του χρόνου οι διαφορές και οι αντιθέσεις εξομαλύνθηκαν, με αποτέλεσμα κάποια στιγμή, κυρίως στον 16ο αιώνα, οι δύο πολιτιστικές παραδόσεις, βυζαντινή και δυτική, να συναντηθούν (Μαλτέζου, 2014).

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Ο ιστορικός ερευνητής των αρχείων της Βενετίας μοιάζει με τον αρχαιολόγο. Όπως ο αρχαιολόγος σκάβει για να βρει κάτι καινούργιο, ο αρχειακός ερευνητής αναζητά μια σειρά ιστορικών τεκμηρίων. Και η χαρά που σου δίνει η αρχαιακή έρευνα είναι

ακριβώς αυτή του αρχαιολόγου που χαίρεται όταν βγάζει κάτι μέσα από τη γη, έτσι κι ο ερευνητής των αρχείων, αισθάνεται την ίδια ικανοποίηση όταν εντοπίζει κάποιο νέο τεκμήριο στο αρχείο (Μαλτέζου, 2014). Επομένως η έρευνα στα βενετικά αρχεία, στη Βενετία και στον ελληνικό χώρο, έχει δώσει μέχρι τώρα εξαιρετικές μελέτες γι' αυτήν τη μακραίωνη και πολύ σημαντική για την ελληνική ιστορία περίοδο. Ένας ολόκληρος κόσμος, που μέχρι τις πρόσφατες δεκαετίες τον αγνοούσαμε ή τον γνωρίζαμε μερικώς και ατελώς, αποκαλύπτεται μέσα από τις αρχαιακές πηγές δίνοντάς μας πλήθος φαινομένων κοινωνικών, πολιτικών, οικονομικών αλλά και κάποτε μέγιστων πολιτισμικών κατακτήσεων εκείνης της εποχής, όταν τμήματα του ελληνικού χώρου «συζούσαν» με τον ευρωπαϊκό κόσμο και τον ευρωπαϊκό πολιτισμό πάνω στην ελληνική γη.

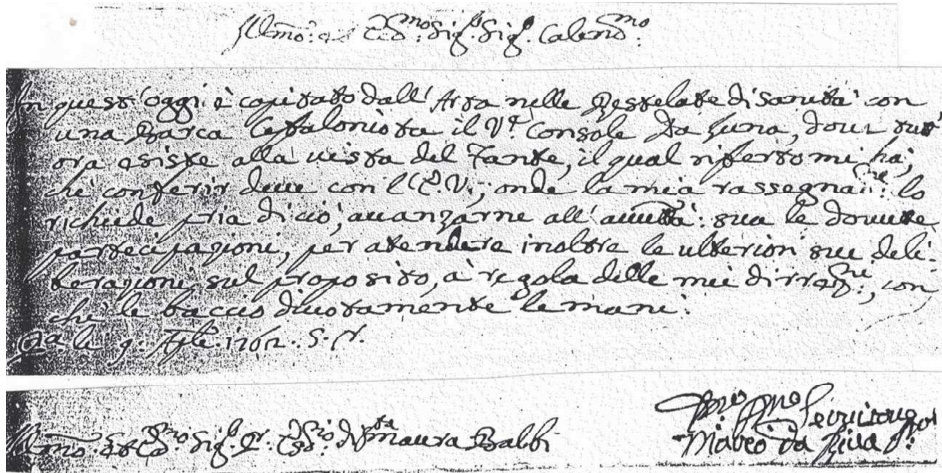
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Biblioteca Querini Stampalia. Ανακτήθηκε 3 Νοεμβρίου 2021 από <https://bit.ly/3GJ56dA>
- Γιαννακόπουλος, Γ. & Μπουντούρη, Β. (2015). Εισαγωγή στην Αρχειονομία. Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών.
- Κολυβά, Μ. (2010). Βενετία: Κρατικό Αρχείο / Μαρκιανή Βιβλιοθήκη. Στο: *Βενετοκρατούμενη Ελλάδα. Προσεγγίζοντας την ιστορία της*, επιστ. δ/ση Χ. Μαλτέζου, τόμ. ΙΙ, σσ. 959-965 / 967-969. Αθήνα-Βενετία.
- Μάλλιαρης, Α. (2009). Τα αρχεία της Γαληνοτάτης Αριστοκρατίας των Βενετών. Στο: *Αρχεία – Πηγές γνώσης-πηγές μνήμης*, Αθήνα: Υπουργείο Πολιτισμού και Τουρισμού, Ιστορικό Αρχείο Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδος.
- Μαλτέζου, Χ. (2014). *Η αρχαιακή έρευνα μοιάζει με την αρχαιολογία*. Ανακτήθηκε 3 Νοεμβρίου 2021 από <https://bit.ly/3EGEPuv>
- Μαρκιανή βιβλιοθήκη της Βενετίας. Ανακτήθηκε 3 Νοεμβρίου 2021 από <https://bit.ly/3BNqIC4>
- Μπάγιας, Α. (1998). *Αρχειονομία - Βασικές έννοιες και αρχές: Η οργάνωση των αρχείων για τη διοίκηση και την έρευνα*. Αθήνα: Κριτική.
- Μπάγιας, Α. (1999). *Εγχειρίδιο αρχειονομίας – Η επεξεργασία ενός ιστορικού αρχείου*. Αθήνα: Κριτική.
- Museo Correr. Ανακτήθηκε 3 Νοεμβρίου 2021 από <https://bit.ly/3wcA3Sr>
- Παγκράτης, Γ. (2008). *Οι εκθέσεις των βενετών βαΐλων και προνοητών της Κέρκυρας (16^{ος} αιώνας)*. Αθήνα: Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών.
- Ψαράς, Ι. (2001). *Θεωρία και μεθοδολογία της Ιστορίας*. Θεσσαλονίκη: Βάνιας.
- Ψηφιοποιημένο Αρχείο του Ελληνικού Ινστιτούτου Βενετίας. Ανακτήθηκε 3 Νοεμβρίου 2021 από <http://eib.xanthi.ilsp.gr/gr/default.asp>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Αρχαιακό έγγραφο με την μεταγραφή και μετάφρασή του

Biblioteca del Museo Civico Correr (M.C.C), Mss Provenienze Diverse, b. 630,
Πρέβεζα 9 Απριλίου 1762

Illustrissimo et Eccellentissimo Signor Signor Colendissimo

In quest'oggi è capitato dall'Arta nelle Restelate di Sanità con una barca Cefaloniota il Vice Console Da Luna, dove tutt'ora esiste alla vista del fante, il qual rifertomi ha, che conferir deve con l'Eccellenza Vostra, onde la mia rassegnaione lo richiede pria di ciò, avanzarne all' autorità sua le dovute partecipazioni, per attendere inoltre le ulteriori sue deliberazioni sul proposito, a regola delle mie dirrezioni, con chi le baccio divotamente le mani.

Prevesa li 9 Aprile 1762 s.n.

Illustrissimo et Eccellentissimo Signor Provveditor Estrordinario di Santa Maura Balbi
Devotissimo et Onestissimo (ή Umilissimo) Servitore Marco da Riva
provveditor

Ενδοξότατε, εξοχότατε και σεβασμιότατε κύριε

Σήμερα έφτασε στην Αρτα στις εγκαταστάσεις του γραφείου Υγείας με μια βάρκα κεφαλλονίτικη ο υποπρόξενος Da Luna, όπου ακόμα βρίσκεται υπό την επιτήρηση ενός στρατιώτη, ο οποίος μου ανέφερε ότι θέλει να συσκεφτεί με την εξοχότητά σας. Στη δικιά μου θέση απαιτείται να προωθήσω το αίτημα στην αυθεντία σας, να περιμένω τις οδηγίες σας τις οποίες και να ακολουθήσω. Σας φιλώ με αφοσίωση τα χέρια.

Πρέβεζα 9 Απριλίου 1762 ν.χ.

Ενδοξότατο και εξοχότατο κύριο έκτακτο προβλεπτή Λευκάδας Balbi
Αφοσιωμένος και ταπεινός υπηρέτης σας
Marco da Riva, προβλεπτής